

УДК 336.77.067.22 (477)

Колпакова Н. С.

Південний філіал Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Кримський агротехнологічний університет»

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У статті вивчені основні проблеми, стан та перспективи розвитку кредитного ринку в Україні; здійснено аналіз основних тенденцій, що відбуваються на кредитному ринку; виявлені чинники, що впливають на його розвиток; намічені основні напрямки перспектив подальших змін та розвитку кредитного ринку України.

Ключові слова: ринок, кредит, відсоткова ставка, проблемні кредити

Постановка проблеми. Необхідність забезпечення стійких та високих темпів економічного розвитку є одним з пріоритетів розвитку сучасної України. Вирішенню цієї проблеми може посприяти ефективний розвиток та функціонування кредитного ринку, що відіграє роль інструменту опосередкування між учасниками кредитно-фінансових відносин відносно перерозподілу капіталу та регулювання розвитку економіки.

Сучасний український кредитний ринок, що знаходиться в стадії інституційного формування, характеризується високим рівнем ризиковості та асиметричністю інформації, не в повній мірі виступає стимулом для збільшення обсягів виробництва та реалізації кредитних продуктів інвестиційної направленості через відсутність довгострокових банківських ресурсів та націлений на задоволення короткострокових потреб у кредитних ресурсах фінансування позичальників. Крім того, проблема ефективного функціонування кредитного ринку обумовлена та загострюється під впливом глобалізаційних процесів, які посилюються за рахунок вступу України до СОТ та наслідками світової фінансової кризи.

В таких умовах перед економічною наукою та господарською практикою стоїть завдання пошуку та розробки механізму активізації капіталотворчої функції кредитного ринку, створення передумов для його динамічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності. Саме тому в умовах сталого розвитку економіки дослідження тенденцій розвитку сучасного кредитного ринку України, факторів, що обумовлюють його розвиток, а також напрямки та перспективи його інноваційного розвитку, набувають особливої актуальності, теоретичної та практичної значимості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні дослідження та розробка методологічних засад функціонування кредитного ринку розглядаються багатьма вітчизняними та зарубіжними ученими-економістами. Особливі аспекти розвитку кредитних відносин досліджувалися представниками класичної школи А. Смітом, Д. Рікардо, Ж. Сейєм, Ф. Бастіа, Дж. Ло, Г. Маклеодом та ін., які обґрунтували натуралістичну на капіталотворчу концепції. Вкладом натуралістичної школи (А. Сміт, Д. Рікардо) в теорію кредиту слід вважати виявлення через волатильність рівня відсотка та прибутку, залежність кредиту від виробництва. Прихильники другого напрямку (Дж. Ло, Г. Маклеод), підкреслюючи відносну самостійність кредиту, виявили його потенційні можливості впливу на розвиток виробництва.

Заслугою К. Маркса стало розкриття подвійного характеру кредиту, його інвестиційні та спекулятивні сторони, що дозволяють як стимулювати, так і стримувати розвиток економіки, загострювати чи вирішувати проблеми, що виникають на

ринку. Дж. М. Кейнсом обґрунтовані принципи регулювання економічного розвитку за допомогою кредиту як інструменту стимулювання споживчого ринку та виробництва. І. Шумпетер розвинув експансіоністську теорію кредиту, довів, що кредит є рушієм відтворення та економічного зростання, може сприяти сталому підвищенню рівня розвитку економіки.

Важливе значення мають дослідження кредитних відносин в умовах фінансової економіки, проведені сучасними зарубіжними економістами, зокрема Р. Бар, Д. Ван-Хуз, Е. Долан, Р. Міллер, Р. Перетсон, С. Фішер, С. Фрост та ін.

Питанням організації банківської діяльності, інфраструктурних системних механізмів функціонування ринків фінансово-банківських послуг та виявлення перспективних напрямів його розвитку приділяється значна увага науковців, фінансистів, представників владних структур. Змістовні аспекти проблеми формування сучасного ринку банківських послуг висвітлені у працях таких відомих вітчизняних вчених: А. Гальчинського, А. Гриценка, В. Гейця, О. Дзюблюка, М. Крупки, В. Міщенко, А. Мороза, Ю. Пахомова, М. Савлука, В. Суторміної, В. Федосова, А. Чухна та інших. В їхніх роботах наведені різні підходи щодо формування банківської системи, яка відповідає потребам розвитку країни, здатної забезпечувати необхідними фінансовими ресурсами інноваційний розвиток і структурну перебудову економіки.

Об'єктом дослідження Ю. Коробкова, О. Васи́лика, С. Маслова, В. Шелудька, О. Опалова, С. Савлука, А. Яренко, О. Береславської, В. Зимовця, С. Глуценка, В. Опаріна та ін. став ринок кредитування, зокрема ринок споживчого кредитування.

Визначення невирішених завдань. Формування та розвиток кредитного ринку – процес досить складний і вимагає проведення великої законотворчої та управлінської роботи з боку НБУ, яка повинна спиратися на наукові дослідження в галузі кредитування та фінансування, досвід розвинутих держав світу й узгоджуватися з сучасними потребами та наявними економічними можливостями. При всій важливості проведених досліджень теоретичних і практичних аспектів функціонування та розвитку банківської системи України загалом та кредитного ринку зокрема, не достатньою є увага дослідників до питань оптимізації сучасного розвитку кредитного ринку в умовах після кризового періоду.

Метою статті є дослідження сучасного стану розвитку, виявлення проблем і обґрунтування перспектив функціонування кредитного ринку в Україні. Задля досягнення поставленої мети у статті вирішувалися наступні завдання: дослідити загальну тенденцію зміни у розвитку кредитного ринку України; виявити основні закономірності

та тенденції розвитку кредитного ринку України; здійснити консенсус-прогноз розвитку банківської системи України; визначити основні проблеми та обґрунтувати напрямки перспективного розвитку кредитного ринку України.

Виклад основного матеріалу. Український кредитний ринок зазнав значних змін під впливом кризових явищ в економіці, спровокованих як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. Зокрема, можна виділити дві основні особливості кредитної діяльності банків в кризових умовах. Першою особливістю є зміна структури джерел фінансування банківської діяльності, що проявляється у скороченні депозитів; скороченні та зупинці запозичень банків на зовнішніх і внутрішніх ринках; обмеженні та змінах правил рефінансування комерційних банків Національним банком України.

В умовах обмеженості доступу банків до ринкових джерел отримання фінансових ресурсів шляхом залучення коштів через депозити та запозичення коштів через кредити, а також через емісію внутрішніх і зовнішніх облігацій, підвищується значимість кредитної підтримки банків Центральним банком держави. В якості наслідків подібних змін структури джерел фінансування банківської діяльності та заходів державної фінансової підтримки банків можна очікувати перерозподіл власності у банківській системі в цілому, а також зменшення кількості банків в результаті концентрації капіталів малих і середніх банків.

Ще однією особливістю сучасного ринку кредитних послуг є скорочення та зупинка окремих видів кредитної діяльності. Зокрема, кредити під заставу нерухомості пропонують всього три банки з п'ятдесяти лідерів на ринку кредитування: Брокбізнесбанк, Ощадбанк Росії, Форум. При цьому вартість кредитів зросла: середня реальна ставка за такими кредитами строком на 10 років склала 25,47% річних.

Кількість пропозицій кредитів без застави – вище. Зокрема, такий продукт пропонують сьогодні 10 банків, а середня відсоткова ставка перевищує 50. І в найближчій перспективі прогнозується підвищення їх відсоткових ставок на 1-2% річних та посилення вимог до позичальника.

В якості наслідків від скорочення кредитних операцій комерційних банків (які переважали протягом останніх років в структурі банківських послуг), а також в умовах підвищення рівня інфляції та знецінення інструментів фінансового ринку комерційні банки прагнуть знайти інші шляхи отримання доходів і в тому числі – приділяють більше уваги другорядним банківським послугам, або неосвоєним раніше напрямкам діяльності.

Статистичні спостереження динаміки та напрямів розвитку кредитного ринку України дозволили нам виявити основні проблеми та тенденції, притаманні сучасним умовам функціонування кредитного ринку.

Жорстка валютно-кредитна політика НБУ та проблеми з ліквідністю банків в Європі вплинули на вартість фінансування українських банків у 2011 році. Це обумовило підвищення ставок за кредитами, що надаються комерційними банками. При цьому упродовж 2011 року загальний обсяг кредитування збільшився тільки на 10%, що було повільніше, ніж зростання ВВП. Загальний кредитний портфель у 2011 році виріс на 9,6% порівняно з 2010 роком, що у 2,2 рази більше, ніж за попередні два роки, але все ще нижче від номінального зростання ВВП. У 2009 році обсяг креди-

тування зріс на 2,2%, у 2010 році – на 0,8%, що свідчить про продовження процесу делевереджингу у вітчизняній економіці.

Серед усіх сегментів кредитування у 2011 році найбільше зросло кредитування фізичних осіб у національній валюті (на 34% порівняно з 2010 роком) за рахунок значної переорієнтації банків на ринок споживчого кредитування, який є більш прибутковим порівняно з іншими сегментами кредитного ринку.

Позики юридичних осіб за 2011 рік зросли на 15%, на що вплинуло збільшення обсягу гривневих кредитів на 19%. Валютне кредитування майже зупинилося (крім кредитування експортерів). Відповідно, питома вага позик в іноземній валюті у загальному обсязі кредитів у 2011 році скоротилася з 46,6% до 40,7%, повернувшись до рівня початку 2006 року.

Ліквідність банківської системи у четвертому кварталі 2011 року знизилася до найнижчого показника (у порівнянні з інфляцією), а відсоткові ставки значно зросли.

За період 2008-2010 рр. суттєво знизилася якість кредитного портфелю, тоді як у 2011 році навпаки – поліпшилася. В кінці 2011 року питома вага проблемних скоротилася впала до 9,6% порівняно з 11,2% в кінці 2010 року. Частково це результат відновлення кредитування, тобто ефект знаменника (рис. 1).

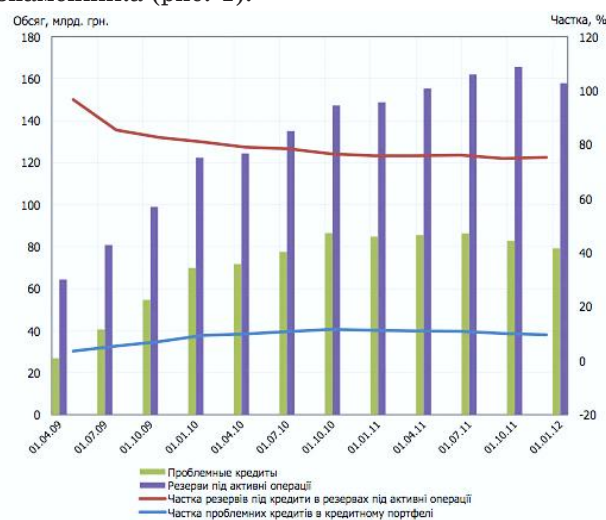

Рис. 1. Динаміка проблемних кредитів і резервів комерційних банків України, 2009-2012 рр.

Джерело: НБУ

Однак головною причиною поліпшення ситуації стала активізація вирішення питання проблемних позик, особливо їх списання. Комерційні банки реалізовували проблемні кредити та права власності на кредитне забезпечення, а також проводили реструктуризацію проблемних позик (табл. 1).

Більшість реалізованих проблемних кредитів були незабезпеченими, тоді як у наявності банків знаходяться на утриманні кредити із забезпеченням, за якими планується отримати кращий коефіцієнт стягнення. Загалом позики, що надавалися клієнтам після кризи, мають набагато кращу якість за рахунок більш прискіпливого ставлення банків до позичальників та дотримуються обережної політики.

Вважаємо, що питання проблемних кредитів і далі впливатиме на продуктивність банківського

Консенсус-прогноз розвитку банківської системи України

Показники	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік*	2013 рік*
Всього активів, млрд. грн.	926,0	880,0	945,5	1 058,6	1 149,6	1 320,4
Всього активів, зміна рік до року, %	54,5	-4,9	7,4	12,0	8,6	14,9
Всього позик, млрд. грн.	734	717,5	724,6	793,9	848,4	951,7
Всього позик, зміна рік до року, %	71,9	-2,2	1,0	9,6	6,9	12,2
Корпоративні позики, млрд. грн.	460,2	482,3	520,1	597,6	655,2	747,6
Корпоративні позики, зміна рік до року, %	69,6	4,8	7,8	14,9	9,7	14,1
Роздрібні позики, млрд. грн.	273,8	235,4	204,5	196,3	193,2	204,1
Роздрібні позики, зміна рік до року, %	76,1	-14,0	-13,1	-4,0	-1,6	5,7
Всього депозитів, млрд. грн.	357,9	327,7	414,2	487,2	552,8	641,8
Всього депозитів, зміна рік до року, %	27,7	-8,3	26,4	17,6	13,5	16,1
Депозити населення, млрд. грн.	215,6	211,4	271,7	307,3	342,4	403,0
Депозити населення, зміна рік до року, %	31,1	-1,9	28,5	13,1	11,4	17,7

* – прогноз

Джерело: НБУ. Аналітичні дані банків UniCredit, «Райффайзен банк Аваль», «ОТП», «ІНГ», «Ерсте банк»

сектора. Проте за складеним прогнозом очікується, що позитивний тренд, який почався у 2011 році, триватиме завдяки вирішенню питання проблемних позик і зростанню кредитування.

Однак можливий спад економічної активності є фактором ризику і може викликати погіршення кредитного портфеля. У ситуації повільного темпу зростання амортизація старих кредитів буде вищою, ніж темп зростання нових позик. У результаті, процентний дохід буде знижуватися. Тому ми виділяємо два шляхи для того, щоб банки могли компенсувати зниження процентного доходу та підтримувати прибутковість.

По-перше, зростання залежності від комісійного доходу, що вимагатиме концентрації на програмах, орієнтованих на клієнта, а не тільки на програмах лояльності. Як показує міжнародний досвід, глибока орієнтація на клієнта є єдиною життєво важливою стратегією для успіху фінансової установи.

По-друге, банки і надалі будуть зменшувати витрати шляхом поглиблення рівня автоматизації процесів та просування дистанційних банківських каналів. Деякі банки можуть залишити роздрібний сектор через високий коефіцієнт співвідношення витрат та доходів, що виникає в цьому сегменті.

Ще однією проблемою, що може вплинути на розвиток кредитного ринку України є зміна у системі оподаткування (податок з доходів фізичних осіб) відсоткових доходів громадян. Відповідно до статті 167.2 Податкового кодексу України встановлена п'ятивідсоткова ставка оподаткування таких доходів. Вважаємо, що цей факт вплине на обсяги депозитних контрактів фізичних осіб, тому комерційні банки стикнуться з проблемою дефіциту коштів, у тому числі довгострокових. Зниження обсягів депозитів призведе до зростання відсоткової ставки за депозитами (з метою заохочення клієнтів банку до вкладів), що стане підґрунтям

для підвищення відсоткової ставки за кредитними угодами. Саме тому, на нашу думку, необхідно впровадження пролонгації початку дії цієї норми Податкового кодексу України до стабілізації економічного стану комерційних банків та кредитного ринку.

Висновки і пропозиції. За результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Обсяг кредитного портфелю українських банків зростає, при чому це відбувається на тлі збільшення реальної відсоткової ставки, що свідчить про стабілізацію становища на кредитному ринку і делевереджинг вітчизняної економіки.

2. У структурі кредитного портфелю найбільшу питому вагу займають кредити фізичним особам, хоча обсяг кредитних договорів з юридичними особами збільшився на 15%.

3. Скоротився обсяг проблемних кредитів комерційних банків України, у першу чергу за рахунок їх списання та реструктуризації.

4. За складеним прогнозом очікується, що позитивний тренд, який почався у 2011 році, триватиме завдяки вирішенню питання проблемних позик і зростанню кредитування.

5. У ситуації повільного темпу зростання, амортизація старих кредитів буде вищою, ніж темп зростання нових позик, тому очікується зниження процентного доходу.

6. Серед перспектив розвитку кредитного ринку України нами виділені два шляхи: зростання залежності від комісійного доходу, що вимагатиме концентрації на програмах, орієнтованих на клієнта, а не тільки на програмах лояльності; банки і надалі будуть зменшувати витрати шляхом поглиблення рівня автоматизації процесів та просування дистанційних банківських каналів. Деякі банки можуть залишити роздрібний сектор через високий коефіцієнт співвідношення витрат та доходів, що виникає в цьому сегменті.

Список літератури:

- Бездітко Ю. М. Валютне регулювання : навч. посіб. / Ю. М. Бездітко, О. О. Мануйленко, Г. А. Стасюк. – Херсон : ОЛДІ-плюс, 2009. – 272 с.
- Боришкевич О. В. Валютне регулювання та контроль : навч. посіб. / О. В. Боришкевич, І. В. Краснова, В. С. Білошапка та ін. – К. : КНЕУ, 2008. – 400 с.
- Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа : підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. – К. : Знання, 2008. – 564 с.
- Міщенко В. І. Банківські операції : підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренева. – К. : Знання, 2007. – 796 с.
- Романова М. І. Основи банківської справи : навч. посіб. / М. І. Романова, Ж. В. Устюгова. – К. : ЦУДІ, 2007. – 168 с.

6. Сизоненко В. О., Циганов С. А., Яренко А. В., Береславська О. І., Зимовець В. В., Шелудько Н. М., Глущенко С. В., Юркевич О. М. Місце та роль кредитних компаній у фінансах України / В. О. Сизоненко, С. А. Циганов, А. В. Яренко, О. І. Береславська, В. В. Зимовець, Н. М. Шелудько, С. В. Глущенко, О. М. Юркевич // Фінанси України, 2009. – №11 (168). – С. 88-93.

Колпакова Н. С.

Южный филиал Национального университета биоресурсов и природопользования Украины
«Крымский агротехнологический университет»

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Резюме

В статье рассмотрены основные проблемы развития кредитного рынка в Украине; проведен анализ основных тенденций, происходящих на кредитном рынке; выявлены факторы, влияющие на его развитие; намечены основные направления и перспективы дальнейшего изменения и развития рынка кредитования в Украине

Ключевые слова: рынок, кредит, процентная ставка, проблемный кредит.

Kolpakova N. S.

South Branch of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine
«Crimean Agrotechnological University»

PROBLEMS AND PROSPECTS OF CREDIT MARKET IN UKRAINE

Summary

The main problems of the credit market in Ukraine describes in the article. Analyzed the major trends occurring in the credit market, factors that influence for its development, identified the main directions and prospects for further change and development lending market in Ukraine.

Key words: market, credit, interest rate, credit problem.